

การปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัย สำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตคนพิการและผู้สูงอายุ

เนื่องจากคนพิการด้านการเคลื่อนไหว เช่น แขนหรือขาใช้การไม่ได้ และผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านการเคลื่อนไหว มีการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย จึงทำให้ "สมรรถนะ" หรือความสามารถในการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันลดลง เช่น เข้าห้องน้ำ อาบน้ำ รับประทานอาหาร พักผ่อน นอน หรือทำงาน การปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับ "สมรรถนะ" ที่เปลี่ยนไปของคนพิการและผู้สูงอายุ จึงเป็นการช่วยให้คนพิการและผู้สูงอายุสามารถประกอบกิจวัตรประจำวันได้เหมือนเดิม หรือใกล้เคียงกับกิจกรรมที่เคยทำได้

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยโดยมหาวิทยาลัยมหาสารคามพบว่า การให้บริการดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จได้ต้องดำเนินการแบบบูรณาการระหว่างผู้ให้บริการทางการแพทย์ สถาปนิก ช่าง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และตัวคนพิการเอง นอกจากนี้ยังต้องมีกลไกในการสนับสนุนงบประมาณ และการดำเนินงานก่อสร้าง รวมทั้งการติดตามผลลัพธ์หลังการปรับปรุงด้วย

ข้อเสนอมาตรการในการดำเนินงาน ปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยสำหรับคนพิการ

1. การพัฒนาศักยภาพผู้ให้บริการให้มีความรู้ความเข้าใจในการปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ

2. การคัดเลือกคนพิการและผู้สูงอายุที่มีความเหมาะสมและการจัดสรรงบประมาณ

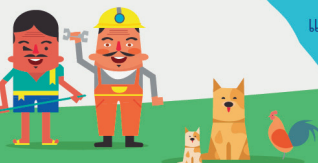
3. การออกแบบปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับสมรรถนะของคนพิการและผู้สูงอายุ และการควบคุมการก่อสร้าง

4. การประเมินผลลัพธ์ของการปรับสภาพที่อยู่อาศัย

โดยมีงบประมาณสนับสนุนจาก กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพที่จำเป็นต่อสุขภาพระดับจังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือจากส่วนอื่นเช่น เงินบริจาคจากบริษัทห้างร้าน คนในชุมชน หรือเงินของคนพิการหรือผู้สูงอายุและครอบครัว

ทำไมต้องมีการปรับสภาพแวดล้อม และที่อยู่อาศัยสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ

ผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านจะมีปฏิสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของบ้านจนทำให้มี “สมรรถนะ” หรือมีความสามารถที่จะทำกิจกรรม (perform function) ของผู้อยู่อาศัยในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การอาบน้ำ รับประทานอาหาร พักผ่อน เข้าห้องน้ำ ทำงาน นอน เมื่อผู้อยู่อาศัยมีลักษณะทางกายภาพเปลี่ยนไป เช่น แขนขาใช้การไม่ได้ไปข้างหนึ่ง หรือกล้ามเนื้อไม่แข็งแรงเหมือนเดิม หรือความสามารถในการมองเห็นลดลงเนื่องจากสูงอายุ ทำให้สมรรถนะของผู้อยู่อาศัยเปลี่ยนไป ไม่สามารถกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เหมือนเดิมได้ดังนั้น จึงควรมีการปรับเปลี่ยนลักษณะทางกายภาพของบ้านเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับผู้อยู่อาศัย (ที่ลักษณะทางกายภาพเปลี่ยนไปแล้ว) จนผู้อยู่อาศัยสามารถประกอบกิจวัตรประจำวันได้เหมือนเดิม หรือใกล้เคียงกับกิจกรรมที่เคยทำได้ให้มากที่สุด

การปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยสำหรับคนพิการ อาจแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. ปรับเพื่อความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยของคนพิการและครอบครัว
เช่น ปรับสภาพบ้านไม่ให้ทรุดโทรม
ซ่อมหลังคารั่วป้องกันน้ำท่วมและป้องกันอากาศหนาวได้

2. ปรับเพื่อเพิ่มสมรรถนะของคนพิการ เช่น การปรับสภาพบ้าน
ให้เหมาะสมกับคนพิการที่เป็นผู้สูงอายุที่ป่วยเป็นอัมพาตครึ่งซีก
จากโรคหลอดเลือดสมอง เช่น เพิ่มราวจับในห้องน้ำปรับสุขภัณฑ์ให้เหมาะสม
ทำห้องนอนชั้นล่างในกรณีที่เป็นบ้านใต้ถุนสูง ปรับทางสัญจรในบ้าน
และนอกบ้านให้เรียบ ไม่มีสิ่งกีดขวาง เพื่อคนพิการสามารถไปห้องน้ำได้เอง
และลดความเสี่ยงต่อการหกล้ม

3. ปรับเพื่อความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยและปรับเพื่อเพิ่มสมรรถนะของคนพิการ
เช่น มีการปรับสภาพบ้านให้เหมาะสม และปรับเปลี่ยนหลังคาที่รั่วและถมดินให้สูง
เพื่อป้องกันน้ำท่วมเพื่อคนพิการสามารถไปห้องน้ำได้เอง และลดความเสี่ยงต่อการหกล้ม

ใครควรดำเนินการและควรทำอย่างไร

องค์กรที่รับผิดชอบเรื่องการปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยสำหรับคนพิการอาจจะเป็น

คณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการประจำจังหวัด¹ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

หรือคณะอนุกรรมการที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานด้านนี้โดยเฉพาะ โดยมีมาตรการในการดำเนินงาน 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การพัฒนาศักยภาพผู้ให้บริการ ให้มีความรู้ความเข้าใจในการปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ
2. การคัดเลือกคนพิการและผู้สูงอายุที่มีความเหมาะสม และการจัดสรรงบประมาณ
3. การออกแบบปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับสมรรถนะของคนพิการและผู้สูงอายุ และการควบคุมการก่อสร้าง
4. การประเมินผลลัพธ์ของการปรับสภาพที่อยู่อาศัย

¹ ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ

ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยให้แก่คนพิการ พ.ศ.2552 ระบุในข้อ 8 ว่า

“ให้คณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการประจำจังหวัด ทำหน้าที่ ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามระเบียบนี้ รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินงาน ของหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง กับการจัดสวัสดิการให้กับคนพิการในจังหวัด”

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาศักยภาพผู้ให้บริการให้มีความรู้ความเข้าใจในการปรับสภาพแวดล้อม และที่อยู่อาศัยสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ

จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการปรับสภาพแวดล้อม และสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ ผู้เข้าอบรมประกอบด้วย บุคลากรทางสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) พัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ ชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน/ผู้นำชุมชน) และองค์กรคนพิการ

ขั้นตอนที่ 2 การคัดเลือกคนพิการและผู้สูงอายุที่มีความเหมาะสมและการจัดสรรงบประมาณ

มีการจัดตั้งคณะกรรมการกำหนดหลักเกณฑ์ เพื่อทำหน้าที่กำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกคนพิการที่เหมาะสมเข้ารับบริการ ซึ่งคณะกรรมการนี้อาจจะเป็นคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการระดับจังหวัดหรือบางพื้นที่อาจมีการตั้งคณะกรรมการนี้ขึ้นมาต่างหากได้ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก เช่น

1. มีบัตรประจำตัวคนพิการ
2. มีฐานะยากจน (โดยใช้รายได้ของครัวเรือนเป็นหลัก)
3. มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง
4. มีความพิการที่สามารถมีสมรรถนะที่ดีขึ้นจากการปรับสภาพสิ่งแวดล้อมและที่อยู่อาศัย เช่น คนพิการทางกายและการเคลื่อนไหว ที่ยังสามารถประกอบกิจวัตรประจำวันได้เอง แต่ต้องให้ญาติช่วยเพื่อป้องกันการหกล้ม และทำให้ประกอบกิจกรรมนั้น ๆ สำเร็จ โดยการปรับปรุงห้องน้ำ ราวจับ โถสุขภัณฑ์ ทางเดินในบ้าน นอกบ้าน ความกว้างของประตู ทางลาด เป็นต้น
5. ผ่านการทำประชาคมเพื่อพิจารณาความเหมาะสม ทั้งนี้ ควรได้มีการจัดทำฐานข้อมูลสมรรถนะของคนพิการอย่างเป็นระบบ และใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณา เพื่อประโยชน์ในการวางแผน และการจัดสรรงบประมาณ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ ดังนี้

1. งบประมาณจากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

อาจใช้สำหรับการปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยที่ทรุดโทรมหรือไม่มั่นคง เช่น หลังคารั่ว ผนังดินให้สูงขึ้นเพื่อป้องกันน้ำท่วม ปรับสภาพดินของบ้านเพื่อปรับทางเดินของน้ำไม่ให้ท่วมขัง

2. งบประมาณจากกองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพที่จำเป็นต่อสุขภาพระดับจังหวัด

ซึ่งเป็นกองทุนที่เกิดจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติและองค์การบริหารส่วนจังหวัด อาจใช้สำหรับการปรับปรุงบ้านเพื่อเพิ่มสมรรถนะและป้องกันการหกล้ม เช่น การย้ายห้องน้ำ การปรับปรุงสุขภัณฑ์ในห้องน้ำ เพิ่มราวจับ การทำทางเดินในบ้านและรอบ ๆ บ้านให้เรียบ การขยายประตูเพื่อเข็นรถเข็นเข้าออกบ้านได้สะดวก การทำทางลาด

3. งบประมาณจาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต./เทศบาล) อาจใช้สำหรับสาธารณสุขปศุสัตว์อื่น ๆ เช่น การต่อท่อหน้าประปา การเดินสายไฟและสวิตช์ไฟ การทาสี

20,000 บาท

- 1) ปรับภายในบ้านเล็กน้อย เช่น ปรับสุขภัณฑ์ในห้องน้ำ ราวจับ ทำทางลาด ทางเดินในบ้าน นอกบ้าน

40,000 บาท

- 2) ปรับภายในบ้านและโครงสร้างบางส่วน เช่น ย้ายห้องน้ำ ปรับสุขภัณฑ์ในห้องน้ำ ราวจับ ทางเดินในบ้าน นอกบ้าน ทางลาด ขยายประตู

60,000 บาท

- 3) สร้างบ้านใหม่

ต้นทุนการปรับสภาพบ้านเฉลี่ยหลังละไม่เกิน 40,000 บาท ทั้งนี้ ต้องมีการใช้จ่ายอย่างประหยัด

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้เหมาะสม

กับสมรรถนะของคนพิการและผู้สูงอายุ และการควบคุมการก่อสร้าง

เมื่อคัดเลือกคนพิการที่สมควรได้รับการบริการแล้ว ให้บุคลากรด้านสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ช่าง คนพิการและครอบครัวร่วมกัน ออกประเมินบ้าน และร่วมกันออกความเห็นเรื่องการปรับสภาพบ้าน ช่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ออกแบบบ้าน และประเมินราคา นำเสนอให้กับคณะกรรมการฯ หรือคณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้น เพื่อขอความเห็นชอบ จากนั้นให้จัดสรรงบประมาณตามที่กำหนดไว้ในขั้นตอนที่ 2 และดำเนินการจัดซื้อจัดจ้าง ในการควบคุมการก่อสร้างควรเป็นช่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักกายภาพที่ผ่านการพัฒนาศักยภาพแล้ว และคนพิการขอให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องทำหน้าที่ในการควบคุมและตรวจรับบ้านที่ปรับปรุงแล้ว อนึ่ง ในการตรวจรับบ้านที่ได้รับการปรับปรุง แล้วนั้นคนพิการ และครอบครัวจะต้องได้ทดลองใช้บริเวณที่มีการปรับปรุงหากยังไม่เหมาะสมต้องมีการปรับแก้จนกว่าจะเหมาะสม

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลลัพธ์ของสภาพที่อยู่อาศัย

บุคลากรสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ช่าง ชุมชน คนพิการ ผู้สูงอายุและครอบครัว ร่วมกันประเมินผลลัพธ์ด้านสมรรถนะ หลังการปรับปรุงบ้านและควรมีการติดตามผลเป็นระยะ

ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานการปรับสภาพแวดล้อม และที่อยู่อาศัยสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ

- ในการคัดเลือกบ้านคนพิการ การออกแบบ และประเมินราคาควรจัดทำให้เสร็จก่อนทำแผนการ ใช้งบประมาณในปีถัดไป เพื่อจะได้ดำเนินการเบิกงบประมาณมาใช้ได้ทันเวลา

- จังหวัดที่ยังไม่มีการดำเนินงานด้านนี้อาจเริ่มจากจำนวนน้อยก่อน เช่น อำเภอละ 2 หลัง หรือคัดเลือกจากฐานข้อมูลสมรรถนะของคนพิการที่มีอยู่แล้ว

- จังหวัดที่ยังไม่มีกองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพที่จำเป็นต่อสุขภาพระดับจังหวัดควรมีการจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมจากแหล่งอื่นแทน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- เมื่อมีการดำเนินงานเสร็จสิ้นในแต่ละปีต้องมีการประชุมเพื่อทำการสรุปทบทวนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานต่อไป

เอกสารฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ งานวิจัยเรื่อง
โครงการวิเคราะห์ต้นทุนและผลลัพธ์ของบริการปรับสภาพบ้านสำหรับคนพิการด้านการเคลื่อนไหวและผู้สูงอายุ
โดยคณะแพทยศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
สนับสนุนโดย สถาบันสร้างเสริมสุขภาพคนพิการ (สสพ.) สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)
และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
ข้อมูลเพิ่มเติม ติดต่อ พญ.ศิริมาด ตงศิริ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม e-mail: stongsiri@yahoo.co.uk

